

УДК 374.7-057.87:316.61

АКМЕОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ольхова Н.В.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Стаття присвячена аналізу змістової характеристики понять акмеологічні технології, «комунікативна компетентність», акмеологічний тренінг. На основі аналізу наукового фонду автор доходить висновку, що акмеологічний тренінг, як одна із методик акмеологічних технологій посідає значне місце в підготовці майбутнього педагога до комунікативної діяльності. Оскільки в основі тренінгу є спілкування, засноване на взаємодії партнерів, на засадах гуманізму й взаємоповаги. Автор акцентує на домінуючій позиції – спілкування, комунікативна діяльність є суттєвою в реалізації функцій учителя. Акмеологічні технології спрямовані на формування в студентів комунікативної компетентності – важливий активний метод навчання у підвищенні професіоналізму майбутніх учителів.

Ключові слова: акмеологічні технології, акмеологічний тренінг, студент, майбутній учитель, комунікативна діяльність, професіоналізм, інноваційні технології.

Постановка наукової проблеми та її значення. Стратегія підготовки майбутнього педагога початкової ланки освіти визначається передусім динамізмом сучасних вимог до фахівця, зміною освітніх пріоритетів щодо спеціаліста нової школи.

Протягом усіх років незалежної української держави йде активний пошук ефективних методик викладання у ВНЗ, спрямованих на якісну професійну підготовку молоді.

Реалізація новітніх технологій та методів навчання є суттєвим чинником поліпшення підготовки фахівців освітнього профілю до інноваційної професійної діяльності. Модернізація навчально-виховного процесу у ВНЗ останнім часом зумовила потребу й підтвердила доцільність використання акмеологічних технологій у підготовці вчителів початкової школи. Акцентуємо увагу власне на ролі акмеологічних тренінгів, як різновиду акметехнологій у підготовці майбутнього педагога до комунікативної діяльності.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Вивчення наукового фонду показав, що заявлений наш аспект проблеми досліджувався в різних ракурсах. Численні напрацювання є стосовно розгляду суті та ролі акмеологічних технологій у розвитку професіоналізму вчителя (О. Варфоломеева, А. Деркач, І. Мельник, Н. Кузьміна, С. Пальчевський, Л. Рибалко, Л. Степнова, Н. Островерхова, С. Яструбов).

Формуванню комунікативних умінь, комунікативної компетентності вчителя присвячені дослідження С. Абрамович, В. Андруханової, І. Зимньої, А. Линенко, Т. Богущ, О. Овчарук, В. Семенова, М. Семенюк та ін.

Метою нашої статті є з'ясування сутності акмеологічних технологій, розкриття можливостей їх використання у практиці підготовки вчителя початкової школи до комунікативної діяльності.

Виклад основного матеріалу і обґрунтування отриманих результатів дослідження. У русі визначеної мети нашого наукового пошуку ми будемо розглядати роль окремих акметехнологій, а саме: тренінгу, тренінгових знань, інших активних методів у контексті підготовки вчителя початкових класів до комунікативної діяльності.

Вихідним у нашому дослідженні є концептуальне положення про те, що особливо важли-

вою якістю компетентного вчителя є його вміння спілкуватися, тобто комунікативність. Це зумовлено передусім специфікою діяльності вчителя у сфері «людина – людина».

На основі аналізу позицій науковців А. Богущ, Н. Кузьміної, Л. Кияшко, доводимо висновку, що комунікативна діяльність вчителя пов'язана з його комунікативними вміннями, комунікативною компетентністю. Комунікативна компетентність розуміється як одна із ключових компетентностей людини, передусім як вміння організувати процес спілкування. Сучасні трактування терміна «комунікативна компетентність» розбігаються. Ми погоджуємося з думкою Р. Пріми, що «компетентність» характеризує ступінь включення майбутнього спеціаліста в активну діяльність, здатність ефективно розв'язувати конкретну ситуацію, мобілізувати при цьому знання, вміння, досвід, поведінкові відносини та цінності, тобто на перший план виходить категорія «здатності до дії», як вміння використовувати знання у практичній діяльності» [1, с. 90]. Водночас додамо, що включитися в активну діяльність учитель зможе лише з допомогою комунікативних умінь, комунікативної компетенції, яку слід розуміти як орієнтованість у різних ситуаціях спілкування «здатність ефективно взаємодіяти з іншими через розуміння ж себе та за постійної відозміни психічних станів, міжособистісних стосунків та умов соціального оточення» [2, с. 89].

На основі узагальнень різних наукових тлумачень резюмуємо, що комунікативна компетентність – одна з ключових властивостей вчителя початкових класів, яка відображає рівень володіння знаннями та вміннями у сфері спілкування.

Суттєво уточнює і доповнює розуміння специфіки комунікативної компетентності вчителя початкових класів співвідношення з визначенням функцій педагога. У низці головних: діагностичної, конструктивно-організаторської, дослідницької І. Мельник, М. Семенюк виділяють і комунікативну функцію вчителя, суть якого пов'язують з вмінням встановлювати взаємодію з учнями, батьками, колегами, адміністрацією школи, з культурою спілкування, та здатністю вчителя розуміти запити й інтереси учнів, враховувати і задовольняти їх власні мотиви діяльності та учнівські, правильно сприймати і адекватно

оцінювати інформацію про наслідки виховного впливу на школярів» [3, с. 15].

Теорія і практика доводять, що педагогічне спілкування на професійному рівні здійснюється непросто. Тому важливо працювати над розвитком комунікативних умінь майбутнього вчителя у стінах ВНЗ.

Відомо, що знати й уміти – це не одне й те ж. З огляду на сказане, ми спрямовували використання тренінгових занять як різновиду акмеологічних технологій на утвердження в свідомості майбутнього вчителя необхідності зв'язку знань і умінь, закріплення майбутніх знань, вироблення практичних умінь спілкування.

Вважаємо, що розуміння суті тренінгу, його ролі в розвитку комунікативної компетентності майбутнього вчителя буде більш обґрунтованим при осмисленні суті акмеологічних технологій. Акцентуємо, для нашого дослідження значущість означеного полягає в такому: саме в контексті сутності акмеологічних технологій стає зрозумілим місце тренінгових занять у професійній підготовці майбутнього вчителя. Для глибини наукового аналізу у контексті заявленого нами аспекту дослідження доречно вважаємо зупинитися на визначенні суті поняття «акмеологічні технології». Передусім звертаємо увагу на факт недостатнього вивчення змістової характеристики вказаного терміна. Водночас науковці одностайні в думці, що акметехнології межують з поняттями «педагогічна технологія», «психотехнологія».

Заслужують на увагу дослідження Л.С. Рибалко, С.І. Ястребова [4], на основі ґрунтовного аналізу праць з акмеології (Н. Кузьміної, А. Деркача, С. Пальчевського, Г. Данілової) зроблено вдалу спробу визначити сутність означеного поняття і виділити його характерні особливості.

Зупинимось коротко на провідних позиціях, виділених авторами.

1. Акмеологічна технологія є засобом професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя. Дослідники відносять до засобів акмеологічних прийомів, методи, конкретні способи навчально-пізнавальної діяльності, які стимулюють вчителя до саморозкриття внутрішнього потенціалу.

2. Акмеологічна технологія є процесом взаємодії учасників педагогічного колективу, спрямованого на створення умов для професійної педагогічної самореалізації майбутнього вчителя. У виділеній позиції цілком умотивованим дослідники вважають розуміння акметехнологій як комунікативних способів моделей, технік виконання навчальних завдань, які формують комунікативність майбутнього вчителя. Суттєвою ознакою акметехнологій Л. Рибалко та С. Яструбов виділяють акмеологічну взаємодію спрямовану на саморух, поетапний розвиток.

3. Акмеологічна технологія – це інтегровані знання, які розширюють можливості професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя.

4. Акмеологічна технологія – це сукупність умінь професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя. При цьому автори акцентують на пріоритетності умінь діяти [4, с. 149].

Цінним у підході авторів до характеристики суті акметехнологій відзначаємо широту і багатогранність, а також виділення специфічних осо-

бливостей. Суттєвим для нас є твердження щодо гуманістично-прикладного характеру акметехнологій. Погоджуючись з думкою дослідників, додамо, що акметренінги, як одна із методик акметехнологій теж включають таку особливість, адже впливають передусім на людину. Тренінги, як і акметехнології «у плані підготовки майбутнього вчителя є прикладом реалізації принципів гуманізму, входження у педагогічну діяльність, оптимізації навчального процесу у вищому педагогічному закладі» [4, с. 150].

На основі співвіднесення понять «акметехнології», «акметренінг», доходимо висновку, що об'єднуючим ядром їх є професійно-педагогічна спрямованість. Думаємо, що правомірно розглядати їх співвідношення як видове і родове поняття. Власне акметренінг доречно вважати одним із видів акметехнологій, а точніше – однією із методик їх застосування.

На основі зазначеного, спробуємо дати власне тлумачення акметренінгу. Передусім ми розуміємо це поняття у взаємозв'язку з термінами «тренінг», «психологічний тренінг».

Акмеологічний тренінг – це система засобів, прийомів, що передбачають дії для вдосконалення педагогічних умінь, навичок, професійної компетентності, розвитку особистісних якостей, сукупність групових методів, спрямованих на забезпечення спілкування та взаємодію в групі, на самопізнання, саморозвиток.

Зазначимо, що акметренінг як інноваційна технологія прямо корелює з процесом підготовки вчителя до комунікативної діяльності, оскільки результатом реалізації означеної технології є сформованість комунікативної компетентності як одного із показників професійного розвитку вчителя, отже його акмеологічності. Зокрема, акмеологічні тренінги виконують комунікативну функцію (засвоєння діалектики спілкування). Це підтверджують значна частина дослідників (П. Щербань, К. Абульханова-Славська, Г. Сагач, З. Курлянд та ін.) У цьому контексті слушно є думка Л. Барановської у тому, що комунікативна компетентність – це здатність до ефективного спілкування, це такий рівень навичок взаємодії з людьми, котрий дозволяє індивіду в межах своїх здібностей та соціальному статусу успішно функціонувати в даному суспільстві [5, с. 146].

Ще у XVII столітті Я. А. Коменський у своїй праці «Велика дидактика» пропонував: «Альфою та омегою нашої дидактики нехай буде пошук і відкриття способу, за якою б вчителі менше навчали, а учні більше б училися» [6, с. 59].

Ми впевнені, що настанова педагога абсолютно відноситься до підготовки вчителя і власне застосування активних методів навчання, зокрема, акмеологічних технологій, змінює репродуктивний характер засвоєння знань, умінь та навичок.

Акметехнології, як будь-яка педагогічна технологія, передбачають новизну, оптиміальність, результативність, ефективність, творчість.

Акцентуємо, що використання акметехнологій при вивченні дисциплін «Інтегроване навчання в початковій школі засобами інформаційно-комунікативних технологій», було спрямоване на забезпечення таких пріоритетів: створення реальних умов для саморозкриття і самовираження студентів, збільшення питомої ваги їх актив-

ності, перевага вільного спілкування, основного на взаємодії, взаємопідтримці; надання можливостей для творчої ініціативи студентів у прийнятті рішень, самостійності у висловлюваннях, судженнях. При цьому домінуючими були принципи добровільності, активності, довір'я (конфіденційності), толерантності, професійності.

Особливо цінним вважаємо факт побудови навчально-пізнавальної діяльності студентів на імітації професійної діяльності, можливість випробувати у власних діях ті чи інші її моделі, вдосконалюючи, набуваючи як комунікативної, так й інших компетентностей.

Обрані нами акметехнології базувалися на інтерактивних методах (дискусії, тренінги, ділові ігри, проектна діяльність, педагогічні формули, круглі столи, комунікативна атака). Викладачі звертали увагу на: уміння уважно слухати й прагнення зрозуміти товариша, відкритість та чесність у діалозі, прояв толерантності. Постійно акцентували, що стрижнем, основою справжньої культури спілкування є гуманне ставлення людини до людини. Тому формування позиції довір'я, відвертості, дружелюбності – необхідна умова виховання культури спілкування. Власне тренінги спілкування спрямовувалися на вироблення умінь ведення ділових розмов, бесід. Розігрувалися ситуації ділового знайомства, способи вираження співчуття, вдячності, співпереживання. Підкреслюємо, що обов'язковим атрибутом спілкування є тактовність, ввічливість. Під час акметренінгів «Знайомство з адміністрацією школи», «На прийомі у директора школи», «Перші батьківські збори», «Виступ на педраді», «Проженено з уроків Морфея – бога сну» студенти вчилися церемонії знайомства, оволодівати мистецтвом починати й підтримувати бесіду, ставити питання відповідно до теми розмови, не соромлячись, надто не мудруючи, уникати різкості й категоричності, виявляти дотепність, застосовувати гумор, жарт. Вони ж вправлялися й тренувалися в оволодінні ситуативним етикетом. Вцілому студенти набували досвіду комунікативної діяльності, працювали за принципом: розумно, морально, гарно.

Тобто, ми виходили з того, що майбутні вчителі не тільки оволодівали комунікативними вміннями й навичками, у них формувалася майстерність мовлення, професіоналізм застосування комунікативних вмінь.

Суттєвим у підвищенні комунікативної компетентності відзначаємо самовиховання комунікативних умінь паралельно з розвитком таких важливих компонентів спілкування, як: емпатія, саморозкриття, техніка встановлення контактів, розв'язання суперечок.

Наголошуємо, що у формуванні комунікативної компетентності важливим є досвід усвідомленого й цілеспрямованого щоденного спілкування. Практика перекоонує, що постійні заняття в аудиторії водночас із самостійною працею над самовихованням комунікативних умінь значно підвищують не лише рівень комунікативної компетентності, а й усієї системи професійно-педагогічного спілкування і професіоналізму майбутнього педагога.

При проведенні тренінгів педагогічного спілкування використовували вправи «Тренінгове ім'я»,

«Чарівні палички», «Трояндовий куц», «Чотири слова», «Гра в кольори», «Покинутий сад», «Десять секунд» [7, с. 184-207], які дали можливість скоротити дистанцію в спілкуванні, сформувати навички ефективної невербальної комунікації та емпатії, спільної діяльності, розвинути комунікативні вміння. Окрім того, майбутні педагоги мали можливість продемонструвати особливості сприйняття та передавання інформації, змодельювати командну взаємодію, розвинути уміння використовувати символіку мовлення та дії, тренувати рухливість мислення, створити в групі атмосферу свободи, відвертості, дружелюбності й довіри одне до одного, формувати рефлексію, здатність до емпатії, позбутися страхів перед невідомим, розвинути взаємини партнерства.

Практика засвідчує, що оптимальність процесу підготовки студентів до комунікативної діяльності при використанні акметологічних тренінгів зумовлена низкою позитивних моментів, які зводяться до наступних:

- значно підвищується інтерес студентів до навчання та їх активність;
- студенти набувають навичок самостійно проектувати, приймати конструктивні рішення;
- активізується взаємодія і співпраця суб'єктів навчального процесу;
- створюється атмосфера психологічного комфорту, що сприяє саморозкриттю особистості;
- удосконалюються комунікативні навички студентів;
- розвиваються загальні та професійні компетентності.

Резюмуємо:

- динаміка формування комунікативних умінь у майбутніх учителів початкових класів простежується за такими напрямками:
- модифікація ставлення майбутнього вчителя до ефективного використання суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями;
- підвищення усвідомленості пріоритету спілкування у професійному розвитку педагога;
- формування мотиваційно-ціннісного компонента, розвиток емоційної зацікавленості майбутніх вчителів оволодінням технікою спілкування, методикою його вдосконалення;
- створення оптимальних умінь для творчості в індивідуальній та колективній діяльності.

Зазначимо, що комунікативні вміння, здібності розвиваються і в процесі формування інформаційної компетентності фахівця. В умовах нинішнього інформаційного суспільства це є надзвичайно актуальним і необхідним. Слушним при цьому є застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Однак означений аспект потребує окремого вивчення й дослідження.

Висновки і пропозиції. Таким чином, з огляду на вищевикладене, ми розглядаємо підготовку майбутнього вчителя початкових класів до комунікативної діяльності як цілеспрямований організований системний та динамічний процес взаємодії його учасників (викладачів та студентів) з пріоритетом активної участі студентів, спрямований на формування особистості професіонала.

Використання тренінгових занять, як різновиду акметологічних технологій, на нашу думку, правомірно розглядати як важливий чинник і джерело впливу на якісні зміни у системі про-

фесійної підготовки вчителя, зорієнтованого на розвиток особистості кожного учня і свій власний особистісний, професійний розвиток і самовдосконалення. Модернізація змісту фахової підготовки вчителя початкової школи, спрямована на використання новітніх технологій, дозволить на новому рівні підвищити рівень як комунікативної, так і професійної підготовки фахівця. Цикл гуманітарних, професійно-зорієнтованих дисци-

плін має потенційні можливості для підготовки майбутнього вчителя до комунікативної діяльності шляхом застосування акметренінгу та інших акметехнологій. До перспектив подальших розвідок у даному напрямі можна віднести порівняльний аналіз використання традиційних і новітніх акметехнологій у підготовці вчителя початкових класів, алгоритми їх застосування при вивченні різних навчальних дисциплін у ВНЗ.

Список літератури:

1. Пріма Р.М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія / Р.М. Пріма – Дніпропетровськ: ІМА-прес. – 2009. – 367 с.
2. Кияшко Л.О. Вплив стереотипів на характер педагогічної взаємодії / Кияшко Л.О. // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4. – С. 89-92.
3. Мельник І.М., Семенюк М.П. Організаційно-керівна діяльність вчителя початкових класів / Навчально-методичний посібник / Ірина Миколаївна Мельник, Марія Панасівна Семенюк. – Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2008. – 142 с.
4. Рибалко Л.С., Ястребов С.І. Акмеологічні технології як засіб професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя / Л.С. Рибалко, С.І. Ястребов // Акмеологія – наука ХХІ століття: розвиток професіоналізму: Матеріали другої Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2008. – С. 148-151.
5. Барановська Л.В. Комунікативна компетентність викладача вузу / Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики / Л.В. Барановська // Збірник наукових праць; ред. кол. Гузій Н.В. та інші. – К.: НПУ, 1999. – С. 146-149.
6. Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г.: Педагогическое наследие / Сост. В.М. Кларин, А.Н. Джурицкий. – М.: Педагогика, 1988. – 416 с.
7. Дербеньова А.Г., Кунцевська А.В. Профілактика синдрому емоційного вигорання педагогів / А.Г. Дербеньова, А.В. Кунцевська. – Харків: Вид. група «Основа», 2009. – 223 с.

Ольхова Н.В.

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки

АКМЕОЛОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К КОММУНИКАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

Статья посвящена анализу содержательной характеристики понятий «акмеологические технологии», «коммуникативная компетентность», «акмеологический тренинг». На основании анализа научного фонда автор приходит к выводу, что акмеологический тренинг, как одна из методик акмеологических технологий занимает значительное место в подготовке будущего педагога к коммуникативной деятельности. Исходным есть положение о том, что в основе тренинга есть общение на началах гуманизма, взаимопомощи, взаимодействия. Автор акцентирует, что общение, коммуникативная деятельность существенны в реализации функций учителя. Акмеологические технологии направлены на формирование у студентов коммуникативной компетентности – важный активный метод обучения в повышении профессионализма будущих учителей.

Ключевые слова: акмеологические технологии, акмеологический тренинг, студент, будущий учитель, коммуникативная деятельность, профессионализм, инновационные технологии.

Olkhova N.V.

Lesya Ukrainka Eastern European National University

ACMEOLOGICAL TECHNOLOGY IN PREPARING FUTURE TEACHERS FOR COMMUNICATION ACTIVITIES

Summary

This article analyzes content characteristics of the concepts of acmeological technology, «communicative competence», acmeological training. Based on the analysis of Scientific Foundation, the author made the conclusion that the acmeological training as one of methods of acmeological technology occupies a significant place in preparation of the future teacher to communicative activities. The basis of the training is communication what is based on collaboration between partners on the principles of humanism and mutual respect. The author focuses on the dominant position of communication. Communicative activities are essential in the implementation of the teachers' functions. Acmeological technologies are aimed at formation of students' communicative competence what is an important active learning method in improving the professionalism of future teachers.

Keywords: acmeological technology, acmeological training, student, future teacher, communicative activities, professionalism, technological innovation.